

Bona azadî, aşîti û bîratîyê!

DENGÊ KURD

Hejmar 13
24 çirîya paşîn, sala 1992-a

Ji c'îlaye' pas'în. sala
1992-a te' wes'andin.

Fonda C'anda Azerbaycanê:
Navgîna C'anda Kurd Ronayî.

Азербайжан Маданîйет Фонду
"Ронажî." Курд Маданîйет Маркәзи.

Азербайджанский фонд культуры
"Ронажî." Центр курдской культуры "Ронажî."

WERZENDVANÊ ŞER KÎNE?

Eva nêzîkî 5 salane li qurcekî Azerbaycanê-Qerebaxa Çiyada şere. Li vira heqî û neheqî destpîçokî hev bûye. Hine qewatêd veşartî Ermenîstan verêklîne ser rîya nerast. Di vê rîya neheqda bi hezaran însan tê qirê. Ev şer hindik maye bibe ecêbeke qurna bîsta. Ecêb ewe, wekîşerekîmîna Şerê Hemdunîyayê Duda 5 salane kîşand. Lê menîya dirêjbûna vî şerî çîye? Kîye? Çima dewletên bi qewat, dewletên hukumdariyê li dîne dikin, dengê xwe dernaxin? Çima ewana nabêjin, wekî Azerbaycan ser rîya raste!

Bi nêta me bona zelalkirina van pîrsa şirovekirina jêrê, wê bonaxwendevana hewaskar be.

Mesela Qerebaxê bûyemeselekemeydanaholleyîsta. Merî nîzane werzendvanê vê leyistkê kîye? Holê wê kîjan derîyaraderbazkin?

Merjorê got, wekî mesela Qerebaxê bûye meseleke meydanaholleyîstê.

Bi texmîna me çar werzendvan, çar qewatên veşartî êgîr li vê meydanê gur dikin. Her yek wana boy kara xwe, boy meremê xwe naxwaze şer zû xelazbe.

YAYEKÊ: Wî alî okêanê Amêrîka. Bona hemû milyonêrên ermenîya pîştî siyaseta bîzêrî Amêrîkayê disekinîn, ewana dixwazin şerê Qerebaxê dirêj bikişîne.

YA DUDA: Vî alî okêanê Împêrîya Rûsê. Dewleta Rûsê vî şerî hevdiye û dirêj dike, bona kutasîyê Azerbaycanê bîje: Çi bandûrê davêjî stûyê min bavêje, lê şer xelazke.

YA SISYA: Rom dixwaze nivê Qerebaxê, Laçîn ji destê Azerbaycanê here, lê bona wê rê bê vekirinê, wekî ew bikarbe paşwextê hukumdariyê li dunya tîrka bike.

YA ÇARA: Ew qewatên hundurîn, ku hevra bona qulixê, bona kursîyê bilind şer dikin.

Hemû dewrada, wedê li Rohleta Dûr-Nêzîk nava du dewleta şer bûnê, tepa mezin li kurda dikeve. Vî şerê Qerebaxa Çiyada dîsa qewmandîne dîrokê hatinewekîlandîne. Ermenîstan bi zorê, bi kuştin, bi talan-tajankirin bere 20 hezar kurdên musulmanîda. Ewana dero-derobûn hinek hatine Azerbaycanê, hinek çûne Krasnodarê, Qazaxstanê û ciyên mayîn. Te tîrê, ev birîn hindik bû, Laçîn jî dest çû. Şêst hezar binellîyê Laçînê-tîrk-azerî, kurd dero-dero bûn, nava rêspûbîlîka xweda bûne xwedanê revbezê, bê cî, bê war man.

Lê gotî dujmin ji, qewatê hundur ji, ri nd bi zanî n gelê Azerbaycanê tîrk-azerî, lezgi, talîş, kurd, tat, tatar û yên mayîn tu wexta nahêlîn kirina dujmin bê sêrî.

Keça kurd Hebîbe xanîm çek hildaye, wekî dujmin ji Laçîna xwe derxe, vegere gundê xweyî hizkîrî-Pîrcanê.

Ev wêne şedetiya wê yekê didin, wekî ewledên gelê weletperwer tu waxta qayil nabin, wekî axa kal-bavan têkeve destê dujmin.

Helbestvanê kurd Şamilê Selîm bîhistî nê Laçîn bi xayîtî ketîye destê dujmin, ewî xwe wîra gîhand û rastî mayor Ehmedov hat. Lê hinekî şûnda mayor bi mîrxasî hate kuştinê.

Ji çepê ber bi rastê: Mîrxasên Laçînê-Fermanov Sedîyê Elî, (ji gundê Kamalîyê), Bextîyarov Roşenê Elî, (ji gundê Kurdhacî), Memîyêv Elganê "Erxan" (ji gundê Kamalîyê).

Mîrxasên gundê Elîgûlûşaxê nêçîya Gûbatîyê vîtal-çota dujmin lêdan jorda anjîne xarê.

Xwendevanê hêja!

Eva çend sale em ser romanekê dixevtin. Navê romanê "Bîrîne" Me roman rewayî ewledê kurd Akadêmîkê Kazaxstanê Nadîrê Kerem Nadîrov kîrîye. Ji ber ku rîya emrê wî, rîya emîrê pareke gelê kurde, ku sala 1937-a hate nefkîrînê.

Roman bi vê nêtê hatîye nivîsarê: "Merivê bê pîşt emîrda tê kutanê! Gelê bê weten him berdeste, him bindeste."

Em kerîkî ji wê romanê rabêrî xwendevana dikin. Kî mera derheqa destanî û kêmastîyada bînvîsê, berêda razîbûna xwe dîdine wana.

Ahmedê HEPO

Ew du roj bû, ku Kelo li mehîna "Mîrcan" di gerîya. Vî rda mehîn, wûrda mehîn, çawa di bîn, ewa bi bû parî nan, bi bû dû kî şîya bû erşê esmîn.

Kelo der-dorê gund hevî st, paşê dakete newala, bi ntara gund, ji wî derbaz bû, çû gelî, derkete sermî la, hi lî şîya çîya-yê fêza gund, berjêrî newala bû, gêdûka nî-hêrî, ji hatîya, çûya pi rsî, îê tu kesî ti ştekî xêrê negot. Idî gewîya Kelo zi ha bû, îêv îê wî heft çîya qelî şî. Qudûm îê şî kesî n, tabetî jî nedî kî r cîkî bi sekî ne.

Idî ne şeva neferê malê şev bû, ne roja

wan roj bû. Te qey digot, li malê şîne destdaye. Êvarasîya qewm-lêzîm, der-cî ran beravî mala Kelo bûn û her yekî weke zanebûna xwe nê-meremê xwe ron kirin, gotin, bilandin. Hinek ber dilê malxwey malêda hatin û gotin: "Xwedê kerîme", "Xwedê yeke, derge hezar", "Îşev em hatine tengasîyê, sibê emê bîne firayê", paşê yekî got, wekî ezê sibê herime filan derê bînhêrîm, yekî jî got, ezê sibê hespê xwe sîyarî m herî m wara, herî me zozana. Kî zane hemû tîşt diqewime?

De, hetanî wedekê şewê beşderîyîya

pîrs hildan, danîn û bi hezar duwa, bi hezarxêrxwastînavahîştîncûnemalêxwe. Ewana çûnê şûnda dîsa agir girte bedena Kelo, xwedasewitîxwe-xwera dikireşer: "Tîlî-pêçî li min qopbin, diqewme min qeyd rind girînêda", "Nayê bîra min mal-şewtî, min du gîlê serhevda lêda, yanê sisê". Vê demê jîna Kelo Gevez hate nê-zîkî mîr û got:

-Lolo, qe xwe meperîne. Idî şev ji nivê şevê derbaz bûye, rabe razê.

-Ka xewa mi n tê...

Gevezê nî hêrî halê mîr lap xî rabe, ber di îê wîda hat û got:

-Lolo, di bîn mîna me, deveke yekî unda di be. Xwedanê malê qe xema nake. Ji nî k jêra di bîjê, lolo, mal li te şewtîye, tu hê di xwî, vedxwî.

Mêrîk dibê:

-Ji nî k, mî n pîra negîhand newala "Dî-rêj" bi nî hêrî m. Si bî ezê herî m, mî n ku deve li wî r nedît, a şîn wî çaxîye.

Naha rabe razê, wekî si bî hêrî li zozanê bi gerî, a li wî jî tunebe, îja emê hê rûnê serê xwe bi dî ne ber kulma.

Kelo bi kulzîkî rabû têkeve nav cî, seyê derê malê kî re ewte-ewt, paşê bû kûze-kûza sê û derî hate kutanê.

Kelo li jî nê, jî nê li wî nî hêrî. Ewî xwest berbi dêrî here, şeqî nî jî dêrî hat û du neferê kîtêl reş derda ketî ne hundur. Wana bî selam, bî hewal pi rsîn:

-Navê te Kelo ye?

-Belê.

-Paşnavê te Nevo yê ve?

-Belê.

-Bi de pi şîya me.

-Çi ma?

-Kula canê te çî ma? Mehîne dîşî nî wî alî, hela serbarê serda jî di pi rsî çî ma? Bi de pi şîya me!

Duda Kelo bi rîn, li sê nefer man. Ji wan yek ber dêrî sekî nî, dudu ketî ne mal. Cî-nî vîn, balgî-doşî k, emenî-xalîçe, xuro-kî-sî k, çewal-têr, qet-keji, gore-tolaq, stêr-far-maş, fero-fotî k, stûn-kêran usa monî k-monî k nî hêrîn, usa vejandî n çawa carna rû-vîyê bi rçî ji lîna xwe derê mî rîşkekê bi-gî re veçî rîne.

(Peyhatin rûpêlê 4-a)

СЕМЕРО МОИХ СЫНОВЕЙ

...Да разве ж об этом расскажешь-

В какие ты годы жила
Какая безмерная тяжесть
На женские плечи легла...
(М. Исаковский)

"У меня 7 сыновей, 3 дочери, 38 внуков и 1 правнук" - говорит счастливая мать-героиня. Ее зовут Джавраш Мустафаева. Родилась она в 1926 году в семье курдского пастуха в с. Чатма Армянской ССР. Росла бойкой, трудолюбивой девочкой. С детских лет работала наравне со взрослыми. Рано научилась доить скот, печь хлеб. Очень любила животных. Особенно ей нравились белогривый кобель отца. Смелая Джавраш любила прокатиться с ветерком на лихом скакуне. Она как и многие курдские девочки с детства была приучена к шерховой езде, национальным танцам, хороводу. В десятилетнем возрасте Джавраш умела шить и вышивать. По сей день она носит национальную одежду курдов, которую сама шьет. В тринадцатилетнем возрасте пошла работать на ферму дояркой. Помогала маме. Самую трудную, самую ответственную и хлопотливую работу Джавраш брала на себя. Время было трудное. Шел 1941 год. 2 брата Джавраш ушли на фронт. Она мысленно все время была с ними. Переживала за них. Но вскоре пришла похоронка. Брат Гасан погиб на войне. Тогда Джавраш впервые познала горечь утраты близкого. Она рыдала, хватала слезы текли ручьями по лицу. По утрам, просыпаясь от беспокойного сна, она ходила по комнате, думая о втором брате. Молилась за него. Мечтала встретить живым. Но, увы. Скорбь о потонувшем брате не отпускала. Горю Джавраш не было конца. Покрыла голову черным платком...

Шли годы. Дни стремительно сменяли друг друга. Джавраш стала стройной, черноглазой девушкой с длинной косой волос. Осенью 1946 г. она вышла замуж за курдского пастуха Рамазана. Три дня играли свадьбу. Звук свирели и зурны создал односельчан на веселый народный танец "Кочари". Запели, закужили в хороводе brave юноши и стройные девушки. Веселье не было конца. Вновь заиграли музыка. На этот раз в круг становятся старейшины рода Набо и Ис-

мо. Такой порядок у курдов. Старшие учат младших чтить и уважать традиции предков и фольклор. И так из поколения в поколение... Джавраш и Рамазан зажили дружно и счастливо. Он пас колхозное стадо коров. Джавраш занималась по хозяйству. Вечерами ткала ковер, думала о первенце. Летом 1947 года у них родился сын Исмаил. Джавраш познала счастье материнства. С большой любовью она относилась к сыну. Радовалась каждому его движению. На всю жизнь запом-

шила Джавраш слова курдянки, которой помогала ткать ковер. "Хорошая ты хозяйка. Все умеешь делать. Дай бог тебе 7 сыновей". Сбылось желание старой курдянки. Много сил и энергии отдала детям Джавраш. В ее семье всегда был совет да любовь. Рамазан учил сыновей стричь овец, пахать землю, собирать урожай. Джавраш готовила дочерей стать достойными хранительницами семейного очага. По вечерам отец устраивал уроки. Дети, сыновья отчитывались за "подвиги" на улице и в школе. Гордый Рамазан уважал справедливость детей. "Защищать слабых. Помогать старшим. Ценить хлеб и соль." Такая прописная истина царила в этой многодетной курдской семье.

Шли годы. Дети подрасли. Ало поступил в педагогический институт, Хосров и Мсто начали трудовую деятельность в сфере обслуживания, Исмаил колесил по дорогам страны на большегрузном "КАМАЗе". Ало трудился в сельском хозяйстве, Бала служил в МВД, Агит учился в школе. Джамия,

Мадина и Нарифа вышли замуж. Все шло хорошо. Но 15 мая 1987 года скончался Рамазан. Стоны и слезы не могли помочь горю. Джавраш-ханум позвала сыновей на семейный совет. "Ваш отец умер. Но он оставил 7 богатых детей. Будьте достойными сыновьями! Теперь семейным советом будет руководить Исмаил." 6 лет нет Рамазана, но традиции заложенные им строго соблюдают его сыновья. А седоволосая Джавраш-ханум учит внушек шить и вязать. Вечерами она часто стоит у окна и молча смотрит вдаль. О чем она думает? Что вспоминает? Может, она вспоминает грязный и душный вагон товарняка в котором везли репрессированных курдов в Казахстан? Да, 37-ой год она запомнит надолго. А может она вспоминает 1988 год? Может думает о том, как вместе с детьми в потоке беженцев оказалась в Геронбойском районе Азербайджана? Репрессия, депортация, беженцы. Какой тоскливый сюжет для матери-героини. А может Джавраш-ханум думает о своих 4 сыновьях, которые отважно стражаются в Геронбойском батальоне самообороны?

Война. Снова война... Она обязала поколение Джавраш познать видать ее. Мать-героиня знает, что для того, кто был на войне, понохал крови и пороха, и вернулся домой для него война не кончилась, и не кончится до последнего его дыхания, до последней минуты жизни. Более тяжело груза ответственности, кажется, невозможно придумать для человека. Да, такова она, война: кровь, смерть, а если остался живоечное страдание, вечная память о погибших. Джавраш проклинает войну. Она молится за мирную жизнь детей, за сухие глаза миллионов матерей. Она против войны. Ведь кто, как не женщина-мать, жена, сестра, должен восстать против этого чудовищного безумия?!

Мать-героиня проклинает войну. Кто бы мог описать ее безмерные страдания, ее неублагимую красоту и незагубленную тягу к материнству?

Так пообещайте ей оправдать ее надежду и веру в завтрашний день.

Слеймане РАФО
(Корреспондент
"Данге курд")

EW DI ZAROTIYEDA XEMXWUR BÛ

Sanoyê Kerem Mihoyêv sala 1923-a, 23 çileyê paşin li gundê Şiranê (Ermenîstanê) hatidunê.

Ew sêwî bû. Bi halekî dêjwar rojên xwe derbaz dikir. Hinekî mezinbûnê ewî fêmkir, ku tenê dayik ni kare malê xwayîke, ew bû gavanê gund.

Herro êvarê dewarê gundiya anînê gund, ewana herekê kerî nan didanê, wî bi şabûneke mezin nva xurcî kî ti jî di kîr di anî mal û dayka wî Nûrê şadibû.

Peytêstêqbûna qeydê Sovêtiyêra hukmetê destûr da, ku gundê wanda dibistanê vekin.

Çend roj derbazbûnê şunda sedirê gund elam kir, ku civat bê derbaz kirinê.

Êvarê gundî jî şuxulê xwe xelazbûnê şundaberavîmeydana gund bûn. Gundiya tevayî Sanoyê Kerem jî hate civatê. Ewî bi dil-can dixwast, wekî li gundê wanda dibistanê bê vekirinê.

Gel beravbûnê şunda, sedir elam kir, ku çend merî pêwîştin dara jî nehiyê bînine gund, bona dibistan gundda bê çêkirinê.

Berî gîşka Sanoyê Kerem dest bilînd kir û got:

-Ez hazirim, wekî sibêda jî alîkarîyê bidime wî şuxulî. Tenê hûn jî gundiya du gayê qewat hildin û bidine min.

Sedirê gund biçavê xwe bawer nekir, ku ew xortê usa bêje. Ewî got:

-Lawo, bîla bi xwastina te be.

Si betî re bi alîkarîya gundiya şuxulê dibistanê pêşda çû.

Sedirê gund dit, ku ew xortekî ser xweye, kilita dibistanê dawî. Sanoyê Kerem mîna ronaya çavê xwe dibistanê dinîhêrî. Ewî her roj dobertî dikir.

Lê wê şabûnê gellekî nekişand, fêlekê ew şabûn dilê kurdan da hişt.

Meselekî mekurdan heye, dibên: "Zîpik timê ciyê bilind dixê."

Sala 1937-a bû. Bi gelle malê kurdanra, malbeta Sanoyê Kerem jî hate nefî kirinê. Ewana bi hezar malê kurdanva birine Qirqistanê, nehiya Oktyabirê, kolxoz "Lênî Col"êda. Ewana bi hezar diwarîyava "cî-war" bûn.

Sanoyê Kerem li wir çû di kolxozêda bû karkarên avayî çêkirinê. Şev û rojê wî bûne yek.

Çiyayê "Daben"ê dasev-rodixebîti. Nava vî çiyayîra rê dihate kişandinê.

Bo xebata rind Sanoyê Kerem dane rojnama "Oktyabir"ê.

Şerê Hemdîniyayêyî Mezin despêbûnê, Sanoyê Kerem dibîne xebatekê dinê. Ew jî wir vergeriyanê diçe bajarê "Kok-Yan-gak"ê. Sedirê bajarê gazîwidike û dibêje:

-Xorto, ez dibînim, ku tu şuxulda desemelî. Min dixwast, wekî tu herî gînim beravkî, duj-

min Lênîngirad têkiriye nava çarmedorê.

Sanoyê Kerem sibetirê çend xortên dinêva diçe sipartina sedir biqedîne. Bi diwarîkêva ewana genim jî çiyê tînine ser rîyahesin...

Wê demê gellek çûne pêşniyê, gellek jî man di derêca malhebûna gundîtiyêda xebitîn. Sanoyê Kerem salê şêr di nava malhebûnagundîtiyêûsenayêda dixebitî, ew yek jî mîna şerekî bû. Pey şêra ewî Ünîversîteta Paraqeydezanebûnêdaxwendû ji wê rojêda bû pi şovanê merivên bê kes. Kêderê merivê ametam bê qanûn bihata girtinê, yanî jî meremê wan bihatana qeş kirinê; Sanoyê Kerem bi qanûnî heqê wan xwayî dikir.

Naha derketiye rehet bûnê. Ew usa jî çawa gel dibêje, bavekî mezine. Xwedanê kozî kul-fete.

Simizera MEHMÛD

Bextê her malbetaka kurdan ew pareke dîrokagelêkurde...

Her kurdekî di emrê xweda ew qas neheqîya dewr û zemîn ditiye, wextê tu pey rêça emrê wî diçî, dibîni wekî, ew emirra çiqasî hatiye xişikandinê.

Hesenxanê Elî

Vanroja emsoqaqekê Bakûyêraderbaz dibûn û rastî ser nivîsarekê mezin hatin: "Barzanî". Ev nava, ev gîlîya bona her kurdekî şirîne. Ew navser lêvê her kurdekîye, ji ber ku Melle Mustafa Barzanî bi herfê

"BARZANÎ"

zêrîn ketiye nava dîroka kurda. Du saliyêda ew diya xwera dîkeve kelê. Heta wê rojêda nava herçar diwarê kelêda tevî şîrê diya xweruhê azadariyê hêtibedenawî hingavt. Ewî temamiya emîrê xwerê wayî azadariya gelê xwe kir. Agîrê azayê, ku wî li Kurdistana Iraqê vexistiye îro jî netemirîye. Em bawerîn zûtîrekê ser tîrba wî "Şêmdana azayê" bê veketinê.

A, evê hewasê em birine destçexana sernavê "Barzanî".

Vîra em rastî Hesenxanê Elîyê Esrafil hatîn. Ew zlamê delal sala 1955-a li nehiya Şêrûrê, gundê Derekendê hatiye dunê. Wextê ew 6-7 salî bû malbeta wana bar dîkeotê nehiya Vêdiyê, gundê Araratê, rêspûblika Ermenîstanê. Li vîra hê dibîne xwedanê mal-hal û paşê jî xwera avayîki bi çendode, bider-dorê şuştî-mûştî serhevda tînin.

Vîra ewî rê avîtime emir kûrsa avtoajoêda dixûne û paşê çawa dibên emrê xwe

pêşê avtoajoêra girêdide. Çend sala ew rola vê avtoyê, wê avtoyê destê xweda mehkem digire, dixebite, karê dike û dibê hizkiriye der-cîrana. De, emirê ew şuxile mayîna jî mijûl dibe, lê sala 1988-a, wextê birrê ermenî nexwaşîya milletiyê ketîn, rabûn çawa bere 20-hezar kurda dan usa jî bere malbeta Hesenxanê Elî dan.

Disa rev-bez muhacirtî bû para birre kurd, malbeta Hesenxanê Elî li Bakûyê ewirîn, hê, carakê dinê mal-hal çêkirin bû para kurda. Azerî-turka mîna bira kurdê muhacire jî Ermenîstanê qebûl kirin.

Êpêce wext derbaz bûnê şunda Hesenxanê Elî dest da destê Hesenê Huseynê Isa û li Bakûyê destçexana pir-çiqil bi hukmetî vekirin û navê wê jî danin "Barzanî". Eva destçexanê ciyê kara çend kurde mayîne muhacir û yên cî meselen, Êmîlê Têmir çawa înjîner dişuxile û alîkarîke mezin didin him kurdan, him azerî-turkan.

Çendekê pêşda rojnama "Dengê kurd" di aliyê aborîyê da ketibû halekî dijwar. Ev bersiva Hesenxanê Elî û hogirê wî bihistînê destê alîkarîyê dirêjî rojnama xwe hizkiri kirin. Çend hejmarên rojnamê bi

Hesenê Huseyn

alîkarîya wan ronayî dîtin.

Em di vê rîya qencda hemû xebatkarên destçexannavê "Barzanî" raserfinaziyê dixazin.

Qadirê MOTÎ

KÜRDÜN SÄSİ

Азәрбајҹан вә күрд халҹларынын әбәди достлуғу, тәләҹәһи, гисмәт бағлылығыны һәр ики халҹы шифаһи халҹ җарадығылығында чох көзәл көрмәк олар. Азәрбајҹан шифаһи халҹ җарадығылығында-бајаты, нағыл, дастан вә зәрб-мәсәлләрдә нечә-нечә күрд образы җарадылмыш, севилә-севилә сөйләнилмәкдәдир. Еләчә дә күрд халҹ җарадығылығында онларла азәрбајҹанлы образы әбәдиләшмишдир. Севиндиричи һалдыр ки, һәм дә күрд вә азәрбајҹанлы шаир вә җазычылар да гардаш халҹы тәләҹинә биканә галмашышлар. Ашағыда Бәхтиҹар Ваһабзадә, Гасым Гасымзадә вә Хәлил Рза Улутүрк мұхтәлиф вахтларда күрдләрә һәср етдикләри ше"рләрини веририк. Кәләчәкдә дә һәр ики дилдә белә җазылар верәчәјик.

"Dengê kurd"

ХӘЛИЛ РЗА УЛУТҮРК БӘХТИҹАР ВАҺАБЗАДӘ КҮРД ШАИРИНӘ КҮРДҮН БАШЫ МӘКТУБ ӘҢИЛМӘЗ ДАҒЛАР КИМИ

Күл олсун козунә бу сатғынларын,
Мәкәр асанмыдыр бир халҹы җәмәк?
Тарихләр шаһиддир, мин гәсбкарын
Дишини ғырмышам, козундә ишминәк.

Тиканлы тикәҹәм, мәни җеҹини
Козундән кәләрәм ачыг-ашкара.
Ғаныма сусаҹыб "Ған!Ған!" деҹини
Бир күн мән еҹләрәм күңүң җара.

ӘБДУЛРӘҺМАН-ҺӘҢАР

Гардаш, мән вурғунам сәнин ше"ринә
Жорүрәм, алову үрәкди ше"рини.
Бәлкә судан артыг, һавадан артыг
Ана Күрдүстанә көрәкди ше"рини.

җаратмаг истәдин оз довләтини,
җадлар парчалады тез довләтини.
Коксундә горудун сөз довләтини
Алынмаз, сатылмаз мәсләкди ше"рини.

Дүнјада нә вардыр мәсләкдән әзиз?
Күрд үчүн палтардан, чорәкдән әзиз,
Ики коздән әзиз, үрәкдән әзиз
Бир долу силаһды, түфәңкиди ше"рини.

Мәһбәсә салдылар, мәһбәс дағылды.
Ғәфәсә салдылар, ғәфәс дағылды.
Достлар даға доңдү, дүшмән дағ алды
Кәмәндә сығмаҹан пәләнкди ше"рини.

җаныр Күрдүстанын торнағы, дашы.
Көрдүкчә одланыр бағрынын башы.
Дүшүр түфәңкинә одлу коз җашы,
Бә"зон ушаг кими көрәкди ше"рини.

Дүшмән фәтһ етсә дә елини сәнин
Сусдура билмирләр дилини сәнин,
Сәсин беш гитәни доланыр сәнин
Дүнјаҹа сәпилән чичәкди ше"рини.

Алов гәзәбини дишләринлә тут,
Нә дүшмәни унут, нә досту унут
Кәлсин гәсбкарлар гоҹ булуд-булуд,
Булудлар дағыдан шимшәкди ше"рини.

Устадын Чәзири, устадын Горан.
Халҹын биләҹиндән җаңдаллар ғыран.
Бир җандан дағыдан, бир җандан ғыран
Ме"мар дүшүнчәндә аһәңкиди ше"рини.

Полисләр чырагла кәзир ше"рини,
Етмәк истәҹирләр әсир ше"рини.
Халҹ исә горужур чә"сур ше"рини.
Дужурлар: елләрә көрәкди ше"рини.

Мәним бу нәғмәнин сону көрүмүр,
Чүнки дәрәҹләрини саны көрүмүр.
Бомбалар тоқулур, сәма көрүмүр
Думанды Күрдүстан, күләкди ше"рини.

Сән еҹ әрәб әскәри,
Унутма ки, бир замаң
Мәһкум идин сән озун...
Мәһкум етмәк истәрсән
Әзкәсини сән бу күн?

Әңкәл олуб чыхма сән
Бу күн җолуна күрдүн.
Ғолларындан ғырдығын
О паслы зәңчирләр
Вурмағы истәҹирсән
Бу күн җолуна Күрдүн?

Зәңчирини җолундан
Ғырмаг истәҹән замаң
Күрд дә сәнә гошулду,
О, сәнә җолдаш олду.
Ахыр алыб һағғыны
Сән тәзәдән доғулдуң.
Ниҹә җахшы күнүндә
җамаң күнүн достуна
Сән бу күн дүшмән олдуң?

Соҹлә һара тушланыб
О топ,
О танк,
О мәрми?

Дүнәңки гардашынын
Башына од сачаңда
Әлиң титрәмәҹирми?
Азадлығдыр, азадыг,
Бу күн дағасы күрдүн.
Әлчәтмаз дағлар олмуш
Доғуладан бу күнә
җурду, җувасы күрдүн.

Бәлкә дә азадлығ
җаратмыш дағлар озү.
Әң җәдәм күрд дилиндә
Азадлығмы демәкдир
Јохса ки, бу "күрд" сөзү?

Күрд дағлара чәкилмиш
Онуң азадлығына
Хәтәр дәҹмәсин-деҹә.
Күрд дағлара чәкилмиш
Дағлар кими башыны
Һәч вахт әҹмәсин деҹә.
Әҹмәкми истәҹирсән
Сән о вугарлы башы?
Јох, јох! Бу мүмкүн деҹил,
Әтәҹиндән ток дашы.

Сән мәсләк гардашына
Пейманыны ғырма кәл.
Азадлығын җолунда
Ғалдырдығын силаһы
Азадлығын үстүнә
Сән бу күн җалдырма кәл.

ГАСЫМ ГАСЫМЗАДӘ ГӘЗӘБЛИ ДАҒЛАР

(поемадан парчалар)

Мәһбәсә чеврилди бүтүн Күрдүстан,
Ғурулду һәр җанда бир дар ағачы.
Бахышлар колкәли, коңуләр виран,
Нишанлы ғызларын атарды сачы.
Башы ағ чалмалы бир күрд гочасы
Үсҗана сәсләди орда елләри.
Деди: -җердә Ғалмаз һағғын ғысасы.
...Ағалар, бирҗоллуг ешини буну:
Гәзәбли дағлардан җопармаг олмаз
Ғазни Мәһоммәдин олмәз руһуну.
Јенә оз күчүнү топлаҹыб әкәр
Она ғылынч чәксә бүтүн фитнә-шәр.
Күрдү дедиҹиндән доңдәрә билмәз.
Мәсәлди ки, полад сынар әҹилмәз.
...Шәһәрин үстүнә чәкәндә думан
Әҹиндә бағталы, саҹа чит туман,
Аҹағы чарығлы бир дағ кәлини
...Ғолундан ендириб көрпә оғлуну
Јерә гоҹан вахты кечирди ордан
Мәһтәрис бахышлы рәиси-зиндан.
Рәис кордү ону, хеҹли шад олду,
Бу хош тәсадүфдән кеҹфи дурулду.
...Лакин о билмирди бу дағ кәлини
Тутмуш башы үстдә намусу баҹраг.
Ғалдырса бирчә җол ити" әлини
Онуң синәсини парчалаҹаҹаг...
Лакин о билмирди җара җашыны
Күрдүстан козәли нә үчүн чатмыш.
Нечә шәрәфсизин кәсиб башыны
Әрини аҹағы алтына атмыш.
Рәис унутмушду онуң елиндә
Ғадынын киши төк һүнәри вардыр...
Рәис унутмушду Әрбил, Мәһабәд
Даим вугарлыдыр Бәсри дағытәк.
Күрд дүшмән онүндә көстәриб сәбат,
Сусурса, ғысасчун дүшүнүр демәк.
Шәһәрин үстүндә җарышанда шәр,
Будур ат белинә Ғалхмыш икидләр.
Јенә сон верәрәк нәләҹә, гәмә,
Тутур һәр тәрәфи бир одлу нәғмә:
"Күрдәм, нә"рә чәкән сәсим вар мәним,
Ғајалар башында Ғәсрим вар мәним.
Ғаделли ағаның, пашаның, шаһын
Ғәлбинә дағ чәкән нәслим вар мәним.
Доғмуш ат белиндә мәни мәрәд анам,
Кормүш мин изтираб, мин бир дәрәд анам.
Дүшмәндәр сел кими кәлсә үстүмә
Дағ олуб онүндә көрәк даҹанам.
...Ғәлди ағыр-ағыр корүш јеринә
Ғуҗағында көрпә дағлар кәлини.
Нифрәтлә коз дикиб зәңчирләринә
О мәрүр гочаның олду әлини.
Хеҹли сәһбәт етди кәлиндә гоча:
-Ғызым, сизи Ғәмли көрмәсин дүшмән,
Нәслимиз инаҹкар ишимиз һағдыр
Ғызым, чәкинмирәм әсла олүмдәң.
Оғлум гоҹмаҹаҹаг јердә қамымы.
О да әлә кәсә, инаҹырам мәң,
Нәвәм алаҹағдыр интиғамымы.

ЕРМӘНИСТАНДА КҮРД ТОПОНИМЛӘРИ

"Сөз абидләри" адланан топоним-
ләр, јә"ни чоғрафи адлар һәр һансы
халҹын дили вә тарихини җәдәм
доғрләриниң әҹрәнилмәси үчүн ол-
дугча җиҹмәтли мәнбәдир. Бир чох җә-
дәм топонимләрдә әлә сирли һәҗигәт-
ләр кизләнир ки, онлары биз һәч бир
тарихи сәланәмә вә ја башға мәнбә-
ләрдән әҹрәнә билмәрик.

Чох тәәссүфләр олсун ки, бу кү-
нәдәк күрдләрин ады илә бағлы топо-
нимләриниң әҹрәнилмәси мәсләсинә
лазыми диггәт јетирилмәмишдир. Әс-
линдә совет күрдшүнаслығында ин-
диҹәдәк бу истиғамәтдә демәк олар
ки, һәч бир хуҗуси тәдғигат иши апа-
рылмамышдыр. Һалбуки дүнја хәри-
тәсиндә күрдләрин ады илә бағлы то-
понимләр һәч дә аз деҹил вә онларын
елми тәдғигата чәлб едилмәси халҹы-

мызын тарихинә анд чох гаранлығ
мәтләбләрә ишыг сала биләр.

Бу җазыда җалпыз Ермәнистан әра-
зисиндәки күрд топонимләриндән
бәһс етмәк истәҹирик. Бир чох тарих-
чиләр, о чүмләдән, күрдшүнаслар
сәһв оларағ белә һәсаб едирләр ки,
Ермәнистан әразисиндә күрдләр куҹа
ХІХ әсрин әввәлләриндә кәлмишләр.
Һалбуки, диҹкәр фактларла җанашы,
топонимләр сүбүт едир ки, күрдләр
Ермәнистан әразисиндә әң азы 1400
ил әввәл җашамыш вә бурада бир сыра
топонимләр онларын ады илә аҗлан-
дырылмышдыр. Ермәнистанын Арта-
шат рајонунун әразисиндә мовчуд ол-
муш "Күрд кәнди" вә "Күрд чаҹы" ки-
ми җәдәм топонимләр доҹиҹимизә ми-
сал ола биләр. Күрдшүнас В.Кохләр
әрәб мәнбәләринә истиһад едәрәк җа-

зыр: "642-чи илдә әрәбләр Арташат
җахынлығында Күрд нәһрини (Күрд
чаҹыны Б.А.) кечәрәк, Двин Ғаласыны
тутдулар. Ғазарҗан җазыр ки, Метса-
маур чаҹынын диҹкәр ады Күрд нәһри-
дир" (Бах: В. Кохләр, Евлија Чәләби
сәҗаһәтнамәсиндә Битлис вә халҹы,
Истанбул, 1989. сәһ. 19-түрк дилиндә).

Ғејд едәк ки, җәдәм Двин Ғаласы-
нын харабалығлары җахынлығында
һазырда еҹни адлы гәсәбә мовчуддур.
Ермәниләр Күрд чаҹынын адыны дә-
ҹишдирдикләри кими, узун илләр һә-
мин чаҹын җахынлығында мовчуд ол-
муш вә "Күркәнд" (Күрд кәнди) кими
таныммыш җашаҹыш мәнбәҹәсини дә
"Двин совхозу" на чевирмишләр. Һа-
зырда һәмин кәнд Норашен адланыр.

Ермәнистан әразисиндә күрдләр
ин ады илә бағлы даһа бир җәдәм то-

поним "Зәңкәзур" вә "Зәңки ча-
ҹы"дыр. Зәңки чаҹынын "басарында"
јерләшән җашаҹыш мәнбәҹәси узун
илләр әрзиндә Зәңкибасар адлан-
мышдыр. Зәңкибасарын әһалиси 1988-
чи иләдәк әсасән азәрбајҹанлылар-
дан вә күрдләрән ибарәт иди. Лакин
тарихи сәһәдләри вә јер адларыны
сахталашдырмағда вә дәҹишдирмәкдә
"уста" олан ермәниләр һәмин халҹла-
ры рајонун әразисиндән говалама-
мышдан хеҹли әввәл бу јерләрин ад-
ларыны дәҹишмиш, нәтиҹәдә Зәңки-
басар-Масис, Зәңки чаҹы-Раздан
мушдур. Бәс һәм чаҹ, һәм җаш
мәнбәҹәси, һәм дә дағ силсилә
адландыран "Зәңки" сөзү һә
көтүрүлүмүшдүр? Һәч бир шүб-
дур ки, бүтүн бу топонимләр
(арды 4-чү сәһ.)

